

UDK 929.7 Erdödy : 940: 437.6 Galgócza/Trnava/Hlohovec
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 2010-05-04

GRANA PLEMIČKE OBITELJI ERDÖDY U SLOVAČKOJ

O povezanosti hrvatskog i slovačkog naroda

Marko Bedić, Zagreb

Sažetak

Životni put vlastelinske obitelji Bakocs-Erdödy započeo je na istočnom dijelu srednjovjekovne Mađarske, prema današnjoj tromeđi Mađarske, Rumunjske i Ukrajine. Tu je bila oveća prirodna cjelina s mnogo obradive zemlje i šumskih površina na kojoj se nalazio posjed plemića Draghfy de Beltek, na kojemu su živjele i mukotrpno radile brojne kmetske obitelji. Pažnju nam zaokuplja Franjo Bakocs (Bakolcs), ili, hrvatski - Bakač, iako je prema ugarskom rodoslovlju najstariji upisani VALENTINUS (1) sa svoja tri sina: FRANCISKUS (2), BLASIUS (3) i JOHANNES (4). U historiografiji se Franjo (2) smatra praocem poznate obitelji Bakač-Erdödy, a od njegove sedmero djece najviše se spominju Valent (9), Toma (10) i Nikola(15).¹

Sa Tomom (10) počelo je njihovo širenje iz prapostojbine po Ugarskoj, Hrvatskoj, Austriji i Slovačkoj, gdje se udomila jedna grana razgranatog stabla Erdödy o kojoj će ovdje biti riječ. To je bilo moguće zahvaljujući Tomi (10)/1442.-1521./, koji je i najviše napredovao, od svećenika do kardinala i kancelara Ugarske.

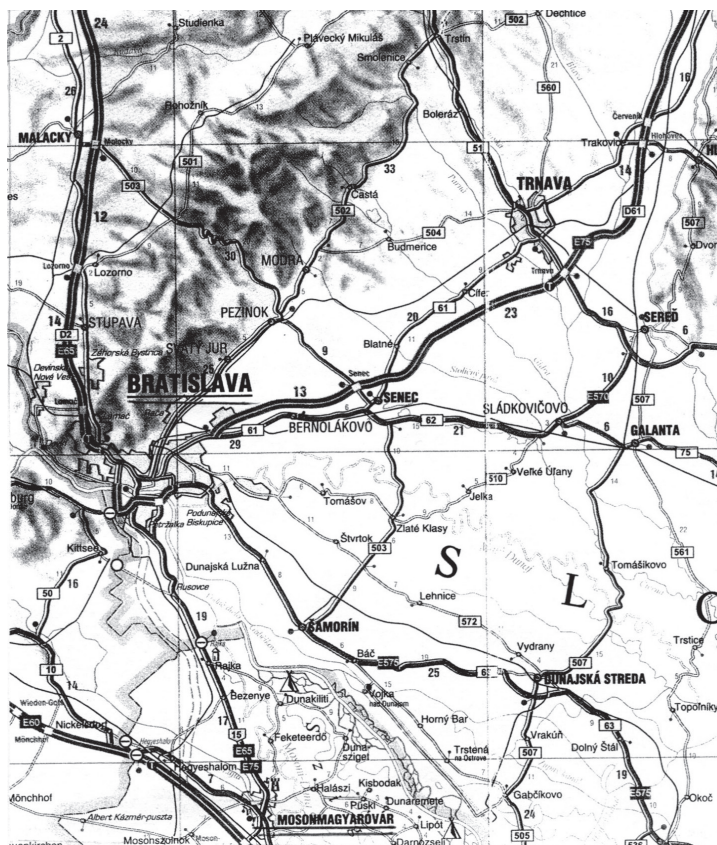
Hrvatske migracije u Slovačku započele su, ustvari, nakon bitke kod Mohača 1526. godine, uglavnom na područja zapadne i jugozapadne Slovačke.

Ključne riječi: vlastelinsko stablo Erdödy, Slovačka, Galgócza, Trnava, Hlohovec, plemstvo; Hrvati u srednjoj Europi

¹Za istraživanje obitelji Bakocs-Erdödy korisno je upotrijebiti i njihova rodoslovlja ("Stammbaum"): ugarsko, njemačko i hrvatsko, koja se međusobno razlikuju. Za ovaj rad najviše je korišteno ugarsko rodoslovlje, koje je i najobuhvatnije. Iza imena je zaokružen broj pod kojim se vodi u obiteljskoj kartoteci.

SEOBE HRVATA U SREDNJEM VIJEKU, S POSEBNIM OSVRTOM NA PODRUČJE DANAŠNJE SLOVAČKE

Dugotrajni ratovi s Turcima trajali su skoro 150 godina. Hrvatska je gospodarski i politički rascjepkana, te nije bila u stanju to izdržati. Za to vrijeme, stvaranjem Vojne krajine (granice), Hrvatska je izgubila dio svoga teritorija koji je izuzet iz nadležnosti bana i Sabora, a što je najgore - izgubila je dio svoga domorodačkog stanovništva koje se pred turskom opasnošću iselilo u Austriju, Ugarsku, Slovačku, Češku, pa čak i na Apeninski poluotok. Najveći val seobe Hrvata počeo je već krajem 15. i trajao cijelo 16. stoljeće. Ovdje nas posebno zanimaju seobe Hrvata na prostore današnje Slovačke, ali i događaji povezani s hrvatskim etnosom na tim prostorima.

Područje županije Bratislava (Slovačka) s lijeve strane i Mošonjske županije (Ugarska) s desne strane Dunava, gdje su već do kraja 15. stoljeća počela doseljavanja Hrvata

Hrvatske migracije u Slovačku započele su, ustvari, nakon bitke kod Mohača 1526. godine, uglavnom na područja zapadne i jugozapadne Slovačke. Od toga što je od prvih doseljenih Hrvata ostalo do danas, ali i poslovačeno, spomenimo barem dio područja.

Prvi val doseljavanja Hrvata 40-ih godina 16. stoljeća zbilo se na područje Zahorske Bistrice i Devinske Nove Vesi na sjeverozapadnom području Bratislave. Po doseljenju, Hrvati ovdje čine većinu. Ostali su u sječanju kao vrsni vinogradari. Crkveni vizitator je dolazak Hrvata u Zahorsku Bisticu upisao 1534. godine. Kasnije, od 1561. do 1562. kanonski vizitator je zabilježio da je pučanstvo Zahorske Bistrice hrvatsko (populus Croaticus), ima svoga svećenika (glagoljaša), koji misu obavlja na hrvatskom jeziku. Godine 1577. spominju se hrvatska prezimena: Jakobowych, Belosyth, Dolisyzh, Petrykowyth i druga. Zahvaljujući prisutnosti hrvatskih svećenika, Hrvati su u Zahorskoj Bystrici vrlo dugo sačuvali svoju narodnu svijest i jezik.

Južno od Bratislave (bivša Mošonjska. županija u Ugarskoj), Hrvati su naselili Čunovo, Jarovce i Rusovce. Tako se 1518. godine u Čunovu spominju Gaspar Horwath i Farkas Horwath. Iz kanonske vizitacije 1659. godine doznajemo da su doseljenici uglavnom Hrvati - katolici, ali i Nijemci - protestanti. Naselje Jurovce piše se kao Horwathfal, a imaju. hrvatskog svećenika imenom Petar Pasicz.

U naselja koja su Hrvati ponovno oživjeli spadaju Velké i Malé Šenkvice, Chorvátsky i Slovenský Grob. Urbar iz 1617. god. govori da je Nikola Benić (Nicolaus Benith) doveo i naselio podanike koji su bježali iz Hrvatske, najvjerojatnije između 1552. i 1575. godine, a to su bili kmetovi iz Kostajnice i okolice, područja neprestano ugrožena turskim napadima. Doselili su (navodno) u 80 zaprežnih kola. Od prezimena prvih doseljenika navodimo: Barisich, Bensich, Berdarich, Biskupovich, Koledich, Dorotich, Ilich i druga. Glavno im je zanimanje vinogradarstvo, a kao najbolji spominju se Juraj Koledich sa 52 akova vina, te Blaž Kovachich (36 akova).

Velké Šenkvice naselje su gdje je hrvatsko pučanstvo u početku potpuno prevladalo, ali se kasnije asimiliralo u slovačkom okruženju, a kao spomen na hrvatsko podrijetlo ostaju mjesni toponimi, npr.: Glogovac, Klanec, Sisek, Cerovo Brdo, Zrinska Gora i dr.

Doseljeni Hrvati iz Siska (1594.) dali su mjestu ime prema prvotnom prebivalištu -Sisak, pa se1601. god. piše Siszek, godine 1604. Zizek ili Kis Senkovicz, a urbar iz 1617. god. navodi naziv "Kys Senkvcis", i 1618. god. "Kys Senkvcis alias Zusek."²

² Kvetoslava Kučerova, HRVATI U SREDNJOJ EUROPI, Matica hrvatska - Matica slovačka, Zagreb, 1998.

Do 1548. god. postoje na području Malih Karpata dva naselja, od kojih su kasnije nastali Chorvatsky i Slovensky Grob. Popis iz 1548. govori nam da su Španjolci potpuno spalili dotadašnja naselja. To je bila najamna vojska iz Španjolske, koju je unajmio car Ferdinand I. za borbu protiv Turaka, ali su, nažalost, često bili gori i od samih Turaka. Poslije spaljivanja to je područje naseljeno hrvatskim i slovačkim žiteljstvom, koje od 1552. god. djeluje pod samostalnim imenima. Između ta dva sela postoje živi kontakti, Slovensky Grob pripada utvrđi Pezinok, a Chorvatsky Grob Sv. Juru.

Za naše čitaoce valja napomenuti da Chorvatsky Grob nije "hrvatski grob". Možda odgovor treba tražiti u njemačkoj riječi... "der Graben" = jama, jarak, prokop, čemu i u kajkavskom odgovara "graba" / "jaruga". Odlaskom Španjolaca trebalo je najprije zemljište pripremiti za stvaranje naselja.

Grb sela Hrvatski Grob u Slovačkoj čuvar je identiteta Hrvata na tim prostorima

Grb sela Hrvatski Grob

Ovdje se spominje hrvatski svećenik Petar Tislarics, ujedno i rektor škole u Chorvatskom Grobu, a 1631. djeluje svećenik Gargalovics. Od hrvatskih prezimena postoje 1618. godine: Kozsith, Lukaseuich, Jaicz, Stelchich, Kralich, Belohachich, Horuath, Fabianicz, Jakschich, Katanich, Misicz, Jelchich (hrvatski plemić, posjeduje mlin). Svi stanovnici sela posjeduju uz obrađena polja i vinograde.

Danas je Chorvatsky Grob razvijeno hrvatsko selo u Slovačkoj. Godine 1919. bilo je više prijavljenih Hrvata nego Slovaka. Tu je općinsko središte, načelnik je Štefan Balaško, a nositelj kulturnog života je Hrvatsko kulturno društvo Hrvatski Grob i njegova predsjednica Felicita Hržičova. Izdaju i svoj list HRVATSKA ROSA, časopis Hrvata u Slovačkoj, koji izlazi u Bratislavi. Grb sela Chorvatsky Grob ima veliku heraldičku vrijednost. Na pečatnjaku je tekst: SIGILVM, PAGI AIZGRVB 1589., a 1552. godine se piše "HORWAT AZ GRWAB".³

Od 1540.-1570. godine bilo je jače iseljavanja iz Hrvatske u predjele današnje Mađarske, ali i Slovačke, napose županije Hitra i Bratislava. Činjenica je da su tu mnoga područja krajem 15. i u 16. stoljeću bila nenaseljena iz više razloga, gospodarske krize feudalnog sustava, ratova, kuge, gladi, a to je u Srednjoj Europi stvorilo nedostatak radne snage. Turski pohodi na Beč 1529. i opsada Kisega 1532. godine, glavni su uzrok pustoši i nenaseljenosti. Obnavljanje života tih krajeva počinje dolaskom hrvatskih izbjeglica iz Hrvatske, koji su svojim marljivim radom na krčenju šuma, sadnji vinograda, gradnjom naselja, unijeli u ovaj kraj, od današnje Bratislave do Međimurja, novi život.⁴

Da su hrvatski izbjeglice bili rado prihvaćeni kao doseljenici na bilo koji vlastelinski posjed dokazuje i sljedeći primjer. U naseljavanju današnje zapadne Ugarske, područja između današnjega grada Eberau (Austrija) i Vép (zapadna Mađarska), sudjelovali su Erdödy i Zrinski, koji su još iz Hrvatske dobro poznavali vrijednost i korist od doseljenih Hrvata, pa je među njima došlo i do pravnoga spora o kome je poznati gradišćansko-hrvatski djelatnik (bivši nadzornik hrvatskih "škol v Grašču") Ivan Dobrović zapisao: "... Zbog ovih dvih imanj začela se je med obitelji Erdedi i Zrinski polstoljet durajuća parnica..."⁵

Vlastelinstvo Červený Kamen Hrvati naseljavaju poslije Mohačke bitke (1526.). Svojom marljivošću i unapređivanjem gospodarstva 40-ih godina 16. stoljeća organiziraju dolazak novih doseljenika iz Hrvatske i Slavonije, pa su, prema urbaru iz 1543. godine, imali većinu. Čak i više, godine 1566. vladar Maksimilijan

³ Jan Dubovsky, HRVATSKA ROSA, časopis Hrvata u Slovačkoj, broj 4, Bratislava 2003.

⁴ Mirko Valentić, Gradišćanski Hrvati od XVI stoljeća do danas, Povijesni Muzej Hrvatske Zagreb, Zagreb 1970.

⁵ Ivan Dobrović, Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoljeta u novoj domovini, Knjiga XIX.-Hrv. nakladno društvo Beč, Železno 1955.

II. oslobodio ih je šest godina svih državnih obaveza, uz uvjet da na vlastelinstvu izgrade nove kuće, posiju ljetinu i posade vrtove i vinograde.

U naselje Zvončin (Zwonchin) veći broj Hrvata dolazi 1547. godine, a daljnjim doseljavanjem zadobivaju 1550. dvotrećinsku većinu. Skoro svi imaju prezime Chorvat (Korwat, Khorwat, Carwat), a razlikuju ih prema krsnim imenima.

Na području zapadno od grada Piještjani, te sjeverozapadno od Trnave, Hrvati se naseljavaju u većem broju 40-ih i 50-ih godina 16. stoljeća. Naseljavaju tadašnje vlastelinstvo Dobrá Voda s okolnim naseljima, kao i neka naselja koja pripadaju gradu Trnavi. To je poznati srednjovjekovni grad na istoimenoj rijeci, sjeveroistočno od Bratislave. Nakon Mohačke bitke (1526.) na vlastelinstvu Dobrá Voda nalazimo niže plemiće - Hrvate u službi djelatnika utvrde - među kojima je 1538. godine poznatiji bio Michael Klekowych (Kleković).⁶

U doba turskih napada na Kostajnicu odbjegli stanovništvo naselilo se pokraj vlastelinstva Dobrá Voda u naselju Nahač, koje već 1614. god. ima većinu Hrvata: Symoncich, Czaplanovich, Horwath, Banycz, Galenicz, Distanicz, Turkowyth, Rundyth, Kowachyth, Banczaricz, Katycz i dr. U Nahaču se naselio i plemić Matej Horvat-Šimončić iz Banja Luke. U očuvanju jezika i nacionalnosti zaslužan je hrvatski svećenik Gajerčić.

Grad Trnava i feudinci susjednih vlastelinstava naseljavaju na svoja imanja od 1538. godine i hrvatske podanike. U Trnavu dolaze sitni plemići i obrtnici, a na selo kmetovi. Tako se 1545. spominje hrvatski plemić Ivan Horvath (Budišić). Na Trnavskom sveučilištu studira više hrvatskih plemića ("Georgius Vallechich Croata Tyrnaviensis"). Trnavski kolegij 1626. godine među 551 učenikom ima 22 Hrvata, a 1639. između 67 trnavskih gimnazijalaca četvorica su Hrvati. Tako Trnava postaje duhovno središte slovačkih Hrvata, ali dolaze na studije i Hrvati iz domovine. Od ukupnog broja studenata na trnavskom sveučilištu godišnje je studiralo oko 9 posto Hrvata, a u 17. stoljeću više nego na sveučilištima u Beču ili Grazu.

Tijekom 16. stoljeća Hrvati su se naselili u 48 naselja Bratislavske i Nitranske županije, a u 13 naselja činili su većinu. Nažalost, početkom XX. stoljeća žitelji samo pet naselja izjašnjavaju se kao Hrvati. Katolički univerzalizam i slovačka sredina, bliska Hrvatima, pridonijeli su bržoj asimilaciji.

Od 18. stoljeća veći broj hrvatskih naselja počeo se slovakizirati. Postupno se zamjenjuju hrvatski svećenici slovačkim. Šenkvice su sačuvali hrvatsko obilježje do 1830. godine. Najduže se ono zadržalo u Chorvatskom Grobu, Devinskoj Novoj Vesi, Dubravki i Lamaču. Nakon 1921. godine samo su još Devinska Nova Ves i Chorvatsky Grob sačuvali hrvatsko obilježje. Na primjeru izrazitih hrvat-

⁶ Kvetoslava Kučerova, nav. dj. str. 236, 238, 240

Zgrada Muzeja hrvatske kulture u Devinskom Novom Selu (Bratislava)

skih sela Čunovo i Jarovce u Slovačkoj, koja su bila okružena njemačkim i mađarskim stanovništvom, njihova hrvatska nacionalna svijest još je više ojačala.

Popis pučanstva 1991. god. u Slovačkoj pokazuje nam da se 988 žitelja sela Čunovo, Jarovce, Chorvatsky Grob i Devinska Nova Ves izjasnilo Hrvatima. Slovačka država podupire hrvatsku manjinu, čiji je nosilac Kulturni savez Hrvata u Devinskoj Novoj Vesi; tu valja uvrstiti i znanstvene skupove o povijesti Hrvata u Slovačkoj i Gradišću.

HRVATSKO PLEMSTVO U SLOVAČKOJ

Naša historiografija je od 1945. godine posvećivala nešto više pažnje izbjeglicama pred turskim osvajanjima koji su pripadali ruralnom sloju, a ostalim izbjeglicama, plemstvu, tek djelomično. Hrvatska je gubila iseljavanjem kmetstva, ali isto tako i odlaskom plemstva koje je bilo nosilac i pokretač života u staroj domovini. Staro, prekogvozdansko plemstvo za turskih je ratova većinom izumrlo, ili se iselilo u Istru, Austriju i Ugarsku. Slom Bosne bio je najžešći društveni potres koji je zadesio hrvatski svijet u cijeloj njegovoj prošlosti.⁷

Ovdje, ukratko, želimo spomenuti iseljavanje našeg plemstva na područja koja su danas u sastavu Slovačke.

⁷ Josip Horvat, *Seoba hrvatskog pučanstva na sjever*, u: KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA, Zagreb 1980.

Poslije Krbavske (1493.) i Mohačke (1526.) bitke iseljavanje hrvatskog plemstva poprimilo je veće razmjere. Počelo je iseljavanjem iz Bosne i Hercegovine, Dalmacije, prema Istri i Slavoniji, a nakon toga na područja Habsburškog Carstva, pa tako i u Slovačku.

Među doseljenim plemićkim obiteljima u Slovačku spomenimo najprije Kružiće s područja Bosne, iz stare naseobine Kruge-Kružići. Iz roda Kružići potječe i Petar Kružić, početkom 16. stoljeća kapetan tvrđave Klis u Dalmaciji. Padom Klisa (1537.) Turci su zarobili i pogubili Petra Kružića. Njihova imanja u Istri (Lupoglav) preuzeo je brat Tomaš, čiji je sin Jan u 25-oj godini došao u gornju Ugarsku, gdje ga povijesni izvori pišu kao Jan Kružić iz Lupoglava. Tu je vojno napredovao i postao kapetan protuturske obrane na Dunavu. Postao je vlasnik tvrđave Likava, Čabrad, Sitno, Sváty Jur i Pezinok. Umro je 1580. godine bez potomstva.

Iz Bosne potječu i Ostrožići, od tvrđave Ostrožac na Uni kod Bihaća. Godine 1286. spominje se kao posjed knezova Babonića, a 1577. zauzimaju ga Turci. Pred Turcima Ostrožići bježe u Slavoniju, a zatim u Slovačku, gdje je između 1549. i 1564. god. Jan Ostrožić postao župan Trenčianski (sjeveroistočno od Bratislave u podnožju Karpata). Njegov sin Andrej je 1606. postao barun. U daljnjem potomstvu Matej Ostrožić je 1701. god. poginuo u borbi s Turcima blizu Beograda, i s njime je obitelj izumrla.⁸

Iz bosanske Usore potječu Stančići. Bježeći pred Turcima (Obrovac, Korenica, Gradec) zblížili su se s obitelji Zrinski, a Marko Stančić je 1556. godine sudjelovao u obrani tvrđave Siget, što je navelo kralja Ferdinanda I. da Marku Stančiću daruje imovinu na slovačkom Spišu. Godine 1559. postao je barun i s Markom Horvatom-Stančićem počela je u Slovačkoj značajna povijest te stare hrvatske obitelji.

Tijekom 16. stoljeća u Slovačku su se naselili i članovi drugih plemićkih obitelji iz Hrvatske. Tako se spominju Kiševići od Lomnice u Turopolju, Jakušići iz županije Požega, Petročići iz Žumberka, Keglevići iz tvrđave Buzin, Kitonići iz Kostajnice i dr.⁹

Za niže hrvatsko plemstvo doseljeno u Šenkvice (Slovačka) imamo 1557.

⁸ Jan Botik, HRVATSKO PLEMSTVO U SLOVAČKOJ-CHORVATSKA ŠLACHTA NA SLOVENSKEY, Povijesni muzej Bratislava, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Bratislavi, Bratislava 2003.

⁹ Ovdje nam pažnju zaokuplja podrijetlo Keglevica iz Buzina. U 15 stoljeću Keglevići se spominju u Kegalj-gradu na Zrmanji, u Lobar-gradu u Zagorju, ali i u gradu Torni u sjevernoj Ugarskoj. Postoje ruševine Bužin-града u Bosanskoj krajini iz 14. st. u vlasništvu hrv.-ugar. vladara, u 15. st. u vlasništvu Frankopana, da bi u 16. stoljeću tu vladali Keglevići. Od 1576. pod Turcima je. Bužim s razvalinama staroga grada Bužima kod Gospića postojbina je obitelji Jelačić-Bužimski. Buzin, Bužin, Bužim, Bužimski -sličnost je očita, pa su i nenamjerne pogreške moguće. *Op.a.*

godine zanimljiv podatak. Obitelji Benčić, Berdarić, Cesnaković, Cipanić, Horvatinović, Lončarić, Miletić, Pavlešić, Rusić - donijeli su u Slovačku i plemićku pripadnost, ali su je u Slovačkoj uspjeli obnoviti samo Benčići (1557.), Kolonići (1624.) i Kovačevići (1647.).

Gregor Horvat-Stančić stekao je svoje obrazovanje u njemačkom Wittenbergu i postao privrženik protestantizma, ali i novog životnog stila plemićkih krugova.

Za uspješno protutursko ratovanje dobila je u Slovačkoj znatnu imovinu i obitelj Jakušić, a Juraj Jakušić (1609.-1647.) osnovao je u Trenčianskoj biskupiji franjevački samostan, u kome se razvio vrlo uspješni glazbeni centar.

U povijesti slovačkog, ali i europskog, glazbenog života ostavila je vidljiv trag Anna Louisa Barbara von Keglevich (1780.-1813.). Otac joj je bio grof Karol Keglevich von Buzin, a posjedovali su rezidenciju u Bratislavi i Topolčiankama. Kada je 1796. godine Ludwig van Beethoven gostovao u Bratislavi, bio je gost obitelji Keglevich u Panskoj ulici 27, koja i danas postoji.

Čak i više, van Beethoven je između 1796.-1802. godine posvetio četiri kompozicije Babeti (Barbari) Keglević sa posvetom... "Con. B. C." (Koncert Babeti Keglevich), kao uspomenu za svoj boravak u P (Pressburg, Bratislava). God. 1801. Babeta Keglević se udala za mecenu glazbe kneza Odescalchia s kojim je

Jan Keglević, hrvatski plemić u Slovačkoj (1786.-1856.); osnovao biblioteku u Beču (1806), a potom ju preselio u klasicistički zamak u Topolčiankama, koji je također njegovo djelo.

Žigmund Keglević (1737.-1786.), slovački plemić hrvatskog podrijetla, visoki katolički duhovnik i posljednji rektor sveučilišta u Trnavi

imala šestero djece. Umrla je u 31. godini života (1813.).

Babetin brat Jan Keglević (1786.-1856.) osnovao je u Beču biblioteku koja je kasnije preseljena u Topolčianke. Od daljnjih potomaka najuspješniji je bio Žigmund Keglević (1734.-1786.), na visokim položajima kao katolički duhovnik i posljednji rektor Trnavskog sveučilišta.

Najviši položaj između plemićkih obitelji iz Hrvatske postigla je obitelj Grasalković, čemu je najviše zaslužan Anton Grasalković I. (1694.-1771.), koji je poslije završenog studija prava (1715.) postao kraljevski pravni zastupnik (1720.), savjetnik Ugarske komore i čuvar kraljevske krune (1751.). Kao stručnjak za narodno gospodarstvo zaslužan je za povećanje dohodaka kraljevske blagajne, pa je stekao osobitu naklonost carice Marije Terezije, ali i visoka plemićka zvanja, što ga je dovelo do najvećih magnata Ugarske.

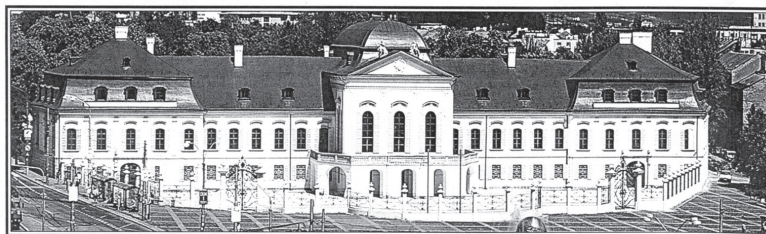
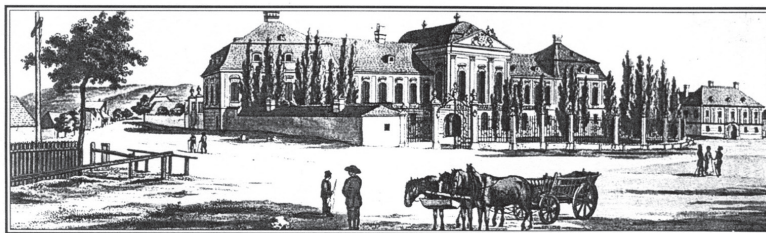
U Bratislavi hrvatsko plemstvo u 18. stoljeću, pod utjecajem Versaillesa, gradi palače. Anton Grasalković je u Suchom Mytu kupio veliko zemljište na kojem je izgrađena najveličanstvenija rokoko građevina u Bratislavi. Danas je sjedište predsjednika Republike Slovačke.¹⁰

Iako je doseljeno hrvatsko plemstvo u Slovačku bilo rimokatoličke vjere, neke obitelji (Horvat-Stančić, Jakušić, Kolonić, Ostrožić) priklonile su se reformacijskom pokretu, a iz obitelj Ostrožić bili su značajniji predstavnici luteranstva u Slovačkoj, pa su u Ilavi osnovali i školu za djecu protestantskog plemstva.

Anton Grasalković I., hrvatski plemić u Bratislavi, stekao je veliku imovinu i visoka plemićka zvanja u Slovačkoj.

¹⁰ Ante Vukasović, Prinosi građenju hrvatsko-slovačkoga prijateljstva, Društvo hrvatsko-slovačkog prijateljstva, Zagreb 2008.

Zaslugom Antona Grasalkovića, iz plemićke obitelji hrvatskog podrijetla, izgrađena je u Bratislavi najveličanstvenija rokoko građevina izvanrednih arhitektonskih i umjetničkih vrijednosti. Danas je to sjedište predsjednika Slovačke Republike.

Daleko brojniji i značajniji bili su predstavnici hrvatskoga plemstva u protureformacijskom pokretu, kao Draškovići, kardinal Leopold Kolonić (1631.-1707.), i Aleksander Alagović (1760.-1837.), među ostalim i zagrebački biskup od 1829.-1837. godine.

Između mnogih primjera hrvatskog plemstva u Slovačkoj valja još izdvojiti značajne intelektualce: Anton Vrančić (1504.-1573.), Kazimir Bedeković (1728.-1781.), Jan Ostrožić (1599.-1636.), teolog i filozof Jan Despotović (1638.-1711.), pedagog Juraj Habdelić i pravnik Jan Kitonić (1560.-1619.). Oni su se u svome radu koncentrirali na problematiku povijesnog razvoja hrvatskih kolonista i hrvatskog plemstva u Slovačkoj.

Među mnogim hrvatskim kolonistima i hrvatskim plemstvom u Slovačkoj dvojica Senkvičana zaslužuju posebnu pažnju. To su Gabrijel Kolinović Šenkvićki (1698.-1770.) i Martin Juraj Kovačić Šenkvićki (1743.-1821.). Oni su se u svome radu opredijelili za problematiku povijesnog razvoja hrvatskih doseljenika i hrvatskog plemstva u Slovačkoj.

Hrvatsko plemstvo u Slovačkoj poprimilo je europski kozmopolitizam, ali, iako odvojeni od svoje, rodne grude, ti plemići nisu bili etnički ravnodušni. Tradicija podrijetla hrvatskih obitelji u Slovačkoj očuvala je svoju iseljeničku sudbinu sa simbolikom protuosmanlijske borbe. To je izvanredna vrijednost kultur-

nog pamćenja i etničkog identiteta slovačkih Hrvata - zaključio je svoj znanstveni rad o hrvatskom plemstvu u Slovačkoj cijenjeni povjesničar Ján Botik, od čijih smo zapažanja manji dio prenijeli i čitaocima u Hrvatskoj.¹¹

Iz mađarskih povijesnih izvora (B. Kempelen: Mađarske plemićke obitelji, Budimpešta, 1911.) vidimo da je u srednjovjekovnoj županiji Hont, smještenoj između većih gradova Miskolc (Mađarska), Košice i Rinavska Sobota (Slovačka), objavljen državni popis plemića za 1754. i 1755. godinu i među potvrđenim plemićima jesu: Bedics (Bedić) András (Andrija), István (Stjepan) i Janos (Ivan).

(Rukom pisani tekst):

B. Kempelen: Mađarske plemićke obitelji

(Budimpešta, 1911.)

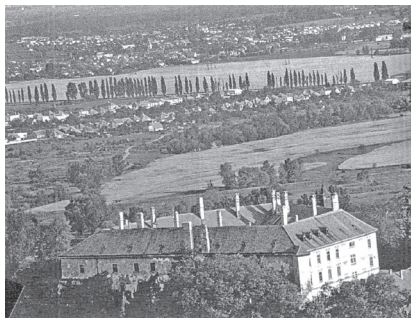
<i>József (Josip)</i> * 12.IX.1854. <i>željeznički nadzornik</i>	<i>Károly (Karlo)</i> *21.V.1856. 28.VI.1881.: <i>Márta Zesewitz</i> (* 25.V.1861.)	<i>Zelma</i> * 30.VIII.1858. 7.V.1884. <i>Lomniczi</i> <i>Oszkár Meltzl</i> <i>profesor prava</i>	<i>Gusztáv</i> * 19.IV.1861.
<i>Károly (Karlo)</i> • 30.III.1882. <i>Usp. NI. I/269-70.; Siebm. 47-8. erd. 102.; GA. (barunski) 1893/51-2.</i>	<i>Bella</i> <i>Zelma</i>		

Bedics (Bedić) - U državnom popisu plemića 1754/55. g. u županiji Hont se među potvrđenim plemićima nalaze András (Andrija), István (Stjepan) i János (Ivan).

PRIPADNICI GALGOCZA GRANE U SLOVAČKOJ DJELUJU I PO HRVATSKOJ

Turska osvajanja u Podunavlju dovela su do pada Budima 2. rujna 1541., gdje Turci ostaju do 1686. godine. Kako je i Beč često u opasnosti, Erdödy se okreću sjeveroistočno od Malih Karpata, u dolinu rijeke Váh, lijevog pritoka Dunava u Slovačkoj. Tu postoje tri poznata grada: Trnava, Pieštany i Hlohovec, od kojih su Trnava i Hlohovec, svaki na svoj način, vrlo značajni za hrvatsku povijest.

¹¹ Ján Botik, Hrvatsko plemstvo u Slovačkoj, CHORVATSKA ŠLAHTA NA SLOVENSKY, Bratislava 2003.

Godine 1720. dovršen je barokni dvorac u Hlohovcu u kojemu dalje djeluje Galgócza grana vlastelinstva Erdödy.

Za uređenje klasicističkog zamka u Topolčiankama najzaslužniji je slovački plemić hrvatskog podrijetla Jan Keglević.

Prvi pisani spomen o postojanju grada Hlohovca potječe iz 1113. godine, kada je, u tzv. Zoborskoj povelji, spomenut dvorac Galgócz, smješten na staroj gradini naselja Hlohovec. Imao je stratešku važnost, pa je od 12.-13. stoljeća bio i sjedište županije, a status grada dobio je 1362. Osmanlijska vojska osvaja ga 1663. godine, da bi ga Austrija povratila 1685. godine.

Glavna znamenitost grada barokni je dvorac izgrađen 1720. godine na mjestu srednjovjekovne utvrde, a iste godine ... "je patril Erdödyovcem...", zapisano je u kraćim povijesnim zabilješkama "Hlohovecky hrad, kaštiel".¹² U okviru dvorca nalazi se i kazalište osnovano 1802. godine u kojem je nastupao i Ludwig van Beethoven, a to nam potvrđuje i bista ispred zgrade kazališta. Današnji Hlohovec ima 23.700 "obyvatelev...", i poznat je po farmaceutskoj industriji, a zovu ga i grad ruža.

Za matičnu zemlju Slovačku to je Hlohovec, Nijemcima i Austrijancima je Freistadl, a Mađarima Galgócz, i pod tim se imenom vodi u ugarskom rodoslovlju.

Prvi Erdödy koji se vodi kao nosilac ove grane u Slovačkoj unuk je proslavljenog hrvatskog bana i vojskovođe Tome Erdödyja, GABRIJEL I. (75), /1615.-1650./, čiji su roditelji bili Kristof III. (58) i Barbara Thurzo. Prema ugarskom rodoslovlju, njegov otac Kristo, Krsto, vodi se kao "Familienchef", a od njegove sedmero djece jedino je Gabrijel I. pripadao Galgócza grani u Slovačkoj.

Gabrijel I. ženio se dvaput: prva žena Palfy Maria i druga žena Amade Judita. U braku su imali petero djece: Eva-Zsuzsana (87), Maria (88), György V. ili Juraj (69), Barbara (81) i Kristof, Krsto II. (90).

¹² Kraće povijesne zapise iz ovog dijela Slovačke poklonio mi je g. Heršak Zlatko, predsjednik Hrvatsko-slovačkog društva u Zagrebu.

Nosilac Galgocza grane Gabrijel I. (75) spominje se 1647. god. kao član ugarskog izaslanstva u austrijskom državnom vijeću, te predstojnik Ugarske riznice i vrhovni meštar kraljevskih vratara. U isusovačkoj crkvi u Varaždinu dao je sagraditi kapelu sv. Franje Ksaverskog.¹³

Od Gabrijelove djece spomenimo Juraja III. (89), također od Galgocza grane. Bio je veliki župan Varaždinske županije od 1690. do 1712., zatim dvorski sudac (JUDEX CURIAE), te tavernik¹⁴ Ugarske, donator kapucina u Varaždinu i franjevac u Kotarima (blizu Samobora) i Klanjcu.

Početkom 18. stoljeća Ratno vijeće u Beču uređuje Vojnu krajinu, kao zasebnu carsku zemlju, iako su hrvatski staleži zahtijevali da se ona ukine ili stavi pod vlast bana i Sabora. U vezi s tim je Hrvatski sabor 1707. godine uputio u Beč caru Josipu I. izaslanstvo, u kojem je bio i Juraj Erdödy, sa prijedlogom za ukidanje Varaždinske ili Slavonske krajine, ali bez uspjeha.

Erdödy su 1690. godine, nakon protjerivanja Turaka, počeli s pripremama za naseljavanje opustošenog i neobrađenog zemljišta. Tada je bio vlasnik moslavačkih posjeda Juraj Erdödy iz Galgocza grane u Slovačkoj, čovjek državičkog iskustva koji je odmah uvidio da bi tu crkva i župa mogle odigrati važnu ulogu, pa je 1711. god. utemeljena župa Sv. Ana u Osekovu, točnije, obnovljena prijašnja župa sv. Josipa u Osekovu (...in Oszekovo sub monte Claudio...). To je selo vjerojatno postojalo i u dotursko doba, a ime je sačuvano u crkvenoj administraciji.¹⁵ Nešto kasnije, 1729. god., započela je gradnja nove crkve u Osekovu, pa je tom zgodom načinjen i prvi popis domaćinstava nove župe Osekovo, koja je 1734. posvećena sv. Ani.¹⁶ U tim zbivanjima na području Moslavine, Juraj Erdödy (89), iz Galgocza grane, dao je izuzetno značajan doprinos.

Brat Juraja (89) - Kristof II. (90) - također od Galgocza grane, sudjelovao je s jednom manjom vojnom jedinicom Hrvata u slavnoj pobjedi 12. rujna 1683. pod Bečom.

Od njegovo sedmero djece najviše se spominje Juraj IV. (109) /1674.- 1754./.. Oženio je Tereziju Esterházy s kojom je imao šestero djece, svi iz Galgocza grane. Bio je JUDEX CURIAE (Dvorski sudac), kapetan Kostajnice, veliki župan Varaždinske županije, predsjednik Ugarske komore, od 1748. godine čuvar ugarske krune. Uložio je veliki trud da se kotar Kutina pripoji Križevačkoj županiji, ali bez uspjeha.

¹³ Tatjana Radauš, HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON, Leksikografski zavod MIROSLAV KRLEŽA, Zagreb, 1998.

¹⁴ Tavernik je bio u hrvatsko-mađarskoj zajednici državni dostojanstvenik koji je vodio brigu o kraljev. prihodima i obavljao nadzor nad kraljev. slob. gradovima, među kojima je i Zagreb.

¹⁵ Stjepan Pavičić, Osekovo, u: ZBORNIK MOSLAVINE, Kutina, 1968.

¹⁶ Dražen Kovačević, Župa Osekovo u XVIII. stoljeću, u: ŽUPA SV. ANE OSEKOVO, Župni ured Osekovo, 1995.

U doba Marije Terezije (1740.-1780.) kutinsko je vlastelinstvo 1745. godine pripojeno Požeškoj županiji, koja je upravo te godine i obnovljena, gdje je ostalo do ukidanja Hrvatsko-slavonske vojne krajine 15. srpnja 1881., i Zakonom o ustroju županija, 6. veljače 1886., ušlo je u Bjelovarsko-križevačku županiju u Bjelovaru.¹⁷

Dugotrajne borbe s Turcima prisilile su domorodačko stanovništvo na seobe u sjevernije krajeve (zapadna Ugarska), pa Nijemci na ispražnjena područja u turskom susjedstvu naseljavaju Vlahe - stočare, koji su od 1630. god. samo krajiški vojnici, a ne podložnici hrvatske vlastele na čijim su se posjedima naselili. Tako je krajina postala zasebani teritorij izuzet ispod vlasti bana i Sabora.¹⁸

Vlastelinstvo Moslavina, od sredine 18. stoljeća u vlasništvu je već spominjanog Juraja IV. (109) iz Galgocza grane, i dvojice braće - Ladislava, Laszla (114) i Ludovika, Lajoša (115), potomaka proslavljenog bana Tome i pobjednika nad Turcima 1593. kod Siska. Pripadali su hrvatskoj grani Erdödy.

Na posjedima Juraja IV. bio je upravitelj dobra Matija Marković, čije su upravne prostorije bile u Oborovu (zapadno od Ivanića, na lijevoj obali Save), a u Moslavini su Erdödyji imali najviše posjeda. To je također bio jedan od razloga da su 1746. god. započeli graditi novi neobarokni dvorac u neposrednoj blizini stare tvrđave Moslavina (castrum Monoszló) iz 13. stoljeća (koju je pripadnik

Quanoquidem sacratissima sua caesaraeo-regia et apostolica maiestas erga demissam meam respectu Georgii Pintarich dominii Montis Claudii ad familiam comitum Erdödy pertinentis subditi ob complicitatem seditiosi tumultus per rusticos anno 1755. excitati ad decennales labores in praesidio Eszekiensi subeundos condemnati, abindeque post triennium profugi submissam informationem ex specialii sua gratia et clementia caesaraeo-regia benigne resolvisset, ut antelatus

servus obligatissimus, paratissimus, comes Franciscus de Nadasdy, manu propria.
Varasdini 30. Novembris 1762.

Presveto njegovo carsko-kraljevsko i apostolsko veličanstvo, glede Jurja Pintarića, podložnika Moslavačke gospoštije, koja pripada obitelji Erdedskih grofova, zbog sudjelovanja u podmukloj pobuni koju su izazvali seljaci 1755. godine, i koji je bio osuđen na desetogodišnji rad u Osječkoj tvrđavi, te nakon tri godine pobjegao, prema mojoj obavijesti, po posebnoj svojoj

Ostajući navedenih vaših gospodstava sluga najpokorniji i najspremniji, grof Franjo Nadaždi, vlastoručno.

U Varaždinu, 30. studenoga 1762.

Izvadak iz sudske presude kojom je Juraj Pintarić, vođa pobune seljaka u Moslavini, osuđen na 10 godina rada u tvrđavi Osijek

¹⁷ Božena Vranješ-Šoljan, Županijsko uređenje u posljednjoj fazi postojanja (1881.-1918.), u: HRVATSKE ŽUPANIJE KROZ STOLJECA, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

¹⁸ Ferdo Šišić, Pregled povijesti Hrvatskog naroda, MATICA HRVATSKA, Zagreb, 1962.

slovačke grane Erdödy dao srušiti i upotrebljiv materijal ugradio u temelje novog dvorca) koji je 1754. godine i dovršen.¹⁹

Iz tlorisa je vidljivo da je prvi kat predviđen za upravne službe: kotarski sudac, pismohrana, sudski pristav, porezna uprava, zemljišnik (grunтовница) i druge službe, što je, zacijelo, zasluga grofa Juraja iz Galgocza grane, čovjeka široke kulture i javnog ugleda.

Teret gradnje najviše su snosili kmetovi Juraja Erdödyja. Novi upravitelj dobra Josip Raffay iscrpljivao je narod do krajnjih granica, oduzeo im je sve pogodnosti koje su prije imali, pa je to, uz ostale nedaće, bio uzrok seljačkoj buni koju je vodio seoski starješina Juraj Pintarić iz Vidrenjaka. Pobuna je 1757. god. okončana, manji broj seljaka bio je na izdržavanju kazne u Dubici i Jasenovcu, a vođa pobune Juraj Pintarić je naknadno uhvaćen i na sudu u Varaždinu 1762. osuđen na 10 godina rada u izgradnji tvrđave Osijek.²⁰

Nešto ranije, 1720. godine, dovršen je barokni dvorac u Hlohovcu (Slovačka), u kojemu djeluje Galgocza grana obiteljskog stabla Erdödy. Istovjetnim stilom gradnje, dvorac u Hlohovcu i u Moslavini (Popovača), najvjerojatnije je po želji obitelji Erdödyja koji su, među ostalim, imali posjede u Hrvatskoj i Slovačkoj.

POSLIJE 209 GODINA IZUMRLA JE GALGOCZA GRANA RAZGRANATOG OBITELJSKOG STABLA ERDÖDY

Osim već spomenutog Juraja IV. (109), krugu unučadi Gabrijela I. (75), osnivača Galgocza grane, pripadaju još: Laszlo-Adam (107), biskup u Nitri (istočno od Bratislave), član Hrvatskog izaslanstva u Beču, od 1724. kancelar Ugarske. Poslije njega je Imre II., Emerik (105), kapetan Kostajnice, zatim Maria-Katalin (104) koja se udala za Petra II. Draškovića, velikog župana Vukovarskog i baranjskog.²¹ Dalje je Gabor-Antal (106) egarski biskup od 1715. godine. U Hrvatskom je saboru 1707. i 1709. zastupao cijelu obitelj Erdödy. Bio je donator zagrebačke katedrale (1709.) i franjevac u Klanjcu. Sedmo koljeno obitelji Erdödy završilo je Marijom Terezijom (108), udatom za Imru Zichyja i njezinim bratom Josipom-Joszefom (110), koji je oženio Terez Berenyi i s njome imao dvoje djece: Katalin-Gabrijela (122), i Josefa-Josipa (123), udate, ali bez potomstva, pa i ova grana izumire.

Od djece Juraja IV. (109) treba izdvojiti Janosa III. (121): u Hrvatskoj poznatiji pod imenom Ivan Nepomuk I., savjetnik Ugarske komore, veliki župan

¹⁹ Baltazar Adam Krčelić, ANNUAE ILI HISTORIA 1748-1767., JAZU, Zagreb, 1952.

²⁰ Marko Bedić, Velikaška obitelj Erdödy - uspon i pad, u: KAJ 3, Zagreb, 1996.

²¹ Ivan Kukuljević Sakcinski, Povijest porodice Draškovića Trakošćanskih, MATICA HRVATSKA, Zagreb 1887. 2

Varaždinske županije od 1770.-1784. Volio je glazbenu umjetnost, te je uzdržavao operni orkestar. Ostavio je knjižnicu, galeriju slika u Požunu (Bratislava) i glazbeni arhiv u njegovom dvorcu Galgócza (Slovačka).²²

Njegov brat Antun-Antal (118) /1714.-176./, oženio je Josipu Erdödy, bio je kraljevski komornik, veliki župan Varaždinske županije, dobrotvor franjevačke crkve u Klanjcu (1762.). U braku nisu imali djece i poslije 1769. god. više se ne spominju. U istom koljenu jesu brat Danijel I. (116) i sestre Katarina i Josipa (Jozefina). Katalin ili Katarina udala se za Csaky Antala, ali su bili bez potomstva, pa je Galgocza grana i ovdje pred izumiranjem. Brat Kristof-Krsto III. (120). /1727.- 1778./, oženjen s Antonijom Kinsky, također je bez potomstva.

Od šestero Jurajeve (109) djece izuzetak je Janos III. (121), Ivan /1724.-1789./, koji je u braku s Marijom Terezijom Palfy imao četvero djece, ali budućnost nije vidjela njihova potomstva. Sestre - Terezija (137), udata za Janosa Eszterhazyja, i Julia(138), udata za Csaky Istvana - također nisu imale potomstva.

Za života i djelovanja djece spominjanog Juraja IV. (109) Erdödyja, koga ubrajamo među najdjelotvornije pripadnike Galgocza grane u Slovačkoj, dio Europe, a ovdje nas posebno zanimaju prostori srednjovjekovne Ugarske, bio je zahvaćen djelovanjem protestantizma. Za svoga banovanja Kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom (1790. -1806.), Ivan (127) Erdödy iz hrvatske grane kao ban Trojedne Kraljevine odbio je traženje ugarskog sabora 1790. godine ... "da protestanti u trojednoj kraljevini dobiju ona prava koja dobiše u Ugarskoj..." U službenom prosvjedu (... "Budae die 2. Septembris anno domini 1790. Comes Joannes Erdödy m. p. Regnorum Dalmatiae Croatiae et Slavoniae banus...") pored ostalog stoji:... "sledbenici ausburškog i helvetskog izpovijedanja..., neka se uzpostave u stanje koje bijahu stekli mirom bečkim, a to znači medje kraljevine Ugarske, a ne na područje Trojedne Kraljevine..."²³

Sin Ivana-Janosa (121) - Josip (139)/1751-1824/, ženio se dvaput: prva žena - Bathyany Antonia i druga žena Mayer Erzsebet. Bio je kancelar Ugarske, veli-

I. GABRIEL (1615-1650) Főajtónállómester 1. Pálffy Mária 2. Amadé Judit	(75)	JOZSEF (1751-1824) Magy. Kancellár 1. Batthyány Antónia 2. Mayer Erzsébet	(139)
---	------	---	-------

Galgócza grana (Slovačka) obiteljskog stabla Erdödy živjela je od 1615. do 1824.godine, ukupno 209 godina.

²² Tatjana Radauš, nav. dj., str. 60

²³ Bogoslav Šulek, NAŠE PRAVICE, Izbor zakonah, poveľjah, i spisah, znamenitih za državno pravo Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske od g. 1202.-1868., str. 226, 231.

ki župan Požeške županije od 1790. god. kada ga je zamijenio Antun Pejačević Virovitički. Imao je kvartet glazbenika za koji je skladao i Joszef Haydn. U Galgoczy je izgradio kazališnu zgradu. Kako ni s drugom ženom nije imao potomstva, Galgocza grana u Slovačkoj prestala je postojati, a to je vidljivo iz hrvatskog i ugarskog rodoslovlja.

Od rođenja Gabrijela I. (75) 1615. godine, osnivača Galgocza grane u Slovačkoj, pa do smrti njegovog prapatomka Josipa (139) 1824. godine, prošlo je 209 godina. Za to vrijeme pripadnici Galgocza grane u Slovačkoj ostavili su svijetli trag svoga djelovanja, kako u Slovačkoj *tako i u Hrvatskoj*.

Doseljeni Hrvati na srednjoeuropska područja Austrije i Ugarske, a ovdje nas posebno zanima Slovačka, sudjeluju već više stoljeća u životu tih zemalja. Oni su dio njihove i naše povijesti, uzajamni graditelji mostova koji su svjedok stoljetne prisutnosti Hrvata na srednjoeuropskim prostorima.

THE ERDÖDY NOBLE FAMILY TREE BRANCH IN SLOVAKIA

On connections between the Croatian and Slovakian people

By Marko Bedić, Zagreb

Summary

The life path of the Bakocs-Erdödy noble family began in the eastern part of medieval Hungary proceeding towards today's three-state border between Hungary, Roumania and The Ukraine. This was a rather large natural entity with an abundance of arable land and forest-covered area where the nobleman Draghfy de Beltek's estate was situated and where numerous serf families lived and spent their lives in hard toil.

Our attention is drawn to Franjo Bakocs (Bakolcs), or Bakač in Croatian, although the eldest one entered according to the Hungarian family tree is VALENTINUS with his three sons: FRANCISKUS, BLASIUS and JOHANNES. In historiography Franjo is considered as the forefather of the well-known Bakač-Erdödy family whereas his sons Valent, Toma and Nikola are the most often mentioned ones of his seven children.

Their expansion from their former initial homeland began with Toma leading them and it was throughout Hungary, Croatia, Austria and Slovakia where one of the segments of the well spread out Erdödy family tree members settled and about which the paper comments. It was made possible by Toma /1442.-1521./, the one who had grown most of all; from a priest to the position of cardinal and Hungary's chancellor.

Croatian migrations to Slovakia actually began following the battle at Mohač in 1526; mainly in the area of west and southwest Slovakia.

Key words: the noble Erdödy family tree, Slovakia, Galgócza, Trnava, Hlohovec, nobles Trnava, Hlohovec nobles; Croats in Middle Europe